

DOI: <https://doi.org/10.28925/1609-8595.2024.1.11>

УДК 37.013.83(438)

Марія Яремчук

<https://orcid.org/0009-0006-1224-5226>

магістрантка Факультету педагогічної освіти,
Київський столичний університет імені Бориса Грінченка,
бульвар І. Шамо, 18/2, 02154 Київ, Україна,
mashayaremchuk2000@ukr.net

ТРАНСФОРМАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ОСВІТІ ДОРΟΣЛИХ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

У статті розглянуто трансформаційні процеси в освіті дорослих Республіки Польща. Проаналізовано нормативно-правові документи, які вплинули на освіту дорослих у передковідний період; документи у сфері освіти дорослих, постанови, запроваджені на період тимчасового обмеження функціонування підрозділів системи освіти, зокрема закладів вищої освіти, а також роботодавців, у зв'язку із запобіганням, протидією та боротьбою з COVID-19. Зроблено висновок, що залежно від епідемічної ситуації онлайн-заняття, гібридні чи стаціонарні заняття обмежувалися або відмінялися, що вплинуло як на організацію освітнього процесу навчання дорослих, так і на його учасників. Пріоритетними стали заняття з використанням методів і прийомів дистанційного навчання. Трансформаційні процеси в освіті дорослих Республіки Польща дозволяють зробити висновок, що існує чіткий взаємозв'язок між освітою дорослих і змінами. Польські андрагоги у своїх роздумах і дослідженнях звертають увагу на цей взаємозв'язок. Звертається увага на те, що існує подвійний вплив трансформацій на освіту дорослих: мета трансформації полягає не лише в зменшенні напруги, яка призвела до трансформації, а й у створенні нових конфліктів, які мають стимулювати особистість до творчої діяльності в цій новій ситуації. Необхідно також звернути увагу на подвійний вплив трансформації системи на освіту дорослих: завжди зазначається, що її мета полягає не лише в зменшенні напруги, яка призвела до трансформації, а й у створенні нових конфліктів, які мають стимулювати особистість до творчої діяльності в цій новій політичній формації. Форми та зміст освіти дорослих сьогодні визначаються трьома векторами: потребами ринку праці, ресурсами та можливостями сучасного інформаційного суспільства, індивідуальними прагненнями дорослих до здобуття освіти. Синергетичним ефектом взаємодії цих векторів може бути зміна способу сприйняття та організації освітніх процесів для дорослих, що призведе до зменшення їх інституціоналізації.

Ключові слова: дорослий учень, зміни, освіта дорослих, Республіка Польща, трансформації.

ВСТУП

Освіта дорослих є нагальною потребою сучасного життя кожної країни. Необхідність пристосування людей до швидкозмінного світу висуває перед суспільством нові завдання в галузі освіти дорослих. Одним із них є побудова економіки знань, у якій кваліфікація та освіта населення є головними чинниками розвитку суспільства. Іншим важливим пріоритетом є протидія відчуженню чи маргіналізації найслабших соціальних груп. Саме освіта є одним із шляхів вирівнювання життєвих шансів та соціальної інтеграції населення (Kształcenie dorosłych 2016, 2018).

Ситуація глибокої системної трансформації, яку пережила Польща після 1989 р., спонукала до більш ретельного аналізу соціальних відносин. Дослідники зазначають, що «соціальні зміни, які відбуваються в Польщі, є джерелом трансформацій, як в інституціоналізованій освітній системі, так і в соціально орієнтованій освіті» (Dubas,

2014, s. 463). В іншому місці цього дослідження зазначається, що «в останній період швидкі соціальні, політичні та економічні зміни, які знову порушили проблему місця та ролі освіти в цих змінах, відбуваються не тільки в Польщі» (Dubas, 2014, s. 463).

Польські дослідники чітко вказують на багатогранний зв'язок між соціальними змінами та явищами у сфері освіти і звертають увагу на динаміку цих зв'язків та роль особистості у створенні змін. Зміни сприймаються не лише як соціологічна проблема, а й як педагогічна, коли ставиться питання, як залучити велику кількість громадян до процесу суспільної трансформації. Зазначається, що «для цього виявляється необхідним змінити компетентності, ставлення та переконання, перш за все, дорослих, нездатних, як це часто стверджують, розпізнавати різницю, що відповідає соціальній реальності, а що – їхнім власним інтересам розвитку» (Dubas, 2014, s. 463). Освіта розглядається «в ситуації суспільних змін як процес із власною динамікою, що підлягає постійним змінам. Отже, ми можемо говорити про освіту для соціальних змін, а також про освіту в ситуації соціальних змін» (Dubas, 2014, s. 463).

У Республіці Польща існує багато понять і термінів у сфері освітньої політики, які залежно від середовища та контексту, в якому вони використовуються, розуміються по-різному. Це зауваження стосується, зокрема, освіти дорослих – освіти та навчання дорослих учнів. Спроби застосовувати концепції у сфері освіти, які відповідають європейським визначенням навчання впродовж життя, включаючи освіту та навчання дорослих, сягають 2013 р. (Kształcenie dorosłych i szkolenia, 2013). Саме тоді уряд Республіки Польща ухвалив нові стратегічні документи: «Перспектива навчання впродовж життя» (2014) (Perspektywa Uczenia się przez całe życie, 2014) та «Стратегію розвитку людського капіталу» (Bilans Kapitału Ludzkiego (BKL), які визначають основні поняття політики навчання впродовж життя. Ключовим моментом у реалізації ідеї навчання впродовж життя є навички, необхідні для зміцнення соціального капіталу, економічного зростання та високої якості життя, та створення умов і можливостей для їх розвитку.

Досягненням Польщі у 2019 р. у створенні інтегрованої стратегії розвитку навичок, яка охоплює всю систему освіти, стало прийняття загальної частини Інтегрованої стратегії навичок 2030 (Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa), 2020). Цей документ розроблено в тісній співпраці між усіма відповідними державними органами та зацікавленими сторонами. У цій інтегрованій стратегії розвитку навичок, яка охоплює всю систему освіти та навчання, було окреслено загальну частину Інтегрованої стратегії навичок 2030 в Республіці Польща (Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część ogólna), 2020). Ефективність реалізації цього документу значною мірою залежить від залучення широкого кола зацікавлених сторін. Консультації щодо наслідків роботи над Інтегрованою стратегією навичок 2030 проводилися на всіх етапах процесу її створення та охопили представників кількох десятків різних організацій.

Документами, важливими для навчання дорослих у контексті навичок, які вони використовують для роботи у Республіці Польща, є звіт «Стратегія навичок OECD: Польща», представлений у грудні 2019 року (Publikacja raportu «Strategia umiejętności OECD: Polska», 2019) і прийнятий Радою Міністрів, у грудні 2020 року в ранзі державної політики Integrated Skills Strategy 2030 (детальна частина) (Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa), 2020). Політика розвитку навичок дорослих проводиться відповідно до Концепції навчання впродовж життя, яка ґрунтується на документах OECD. Стратегія узгоджується з національною системою управління розвитком, інтегруючи національні документи стратегічного характеру (щодо навичок).

Підкреслимо, що у програмних документах, прийнятих Польщею та ЄС, а також у Законі «Про систему освіти» (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty) визначено терміни, що стосуються освіти та навчання дорослих. Під безперервною освітою відповідно до Закону «Про систему освіти» (зведений текст від 18 травня 2021 р., п. 1082, ст. 4 розд. 30) (Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty) розуміється освіта в школах для дорослих, середніх професійно-технічних школах і закладах вищої освіти, а також отримання та поповнення знань, умінь і професійної кваліфікації в позакласній формі особами, які виконали шкільний обов'язок.

Мета статті – проаналізувати трансформаційні процеси в освіті дорослих Республіки Польща, зокрема під час пандемії COVID-19.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ.

Зазначимо, що в Польщі немає єдиного підходу до визначення терміну «освіта та навчання дорослих», що, з одного боку, може бути результатом дуже широкого концептуального охоплення цієї освіти, а з іншого – неможливості визначити освіту та навчання або значну їхню частину, зрозумілу таким чином для однієї адміністративної структури. Сфера освіти та навчання дорослих виходить далеко за межі сфери освіти, зокрема вищої, традиційних курсів навчання, спрямованих на отримання кваліфікації. Освіта та навчання дорослих організовується в робочому середовищі як практичне навчання, а також в організованих формах діяльності громад і громадян країни. У Польщі навчання дорослих, як правило, розуміється як навчання на етапі дорослого життя, що становить етап навчання впродовж життя в різних формах і місцях (у формальній, неформальній та інформальній формах). У цьому контексті навчання дорослих включається в низку освітніх заходів, які супроводжують все життя людини з ранніх років до глибокої старості. У такому розумінні навчання дорослих відіграє ключову роль у здобутті наявних та набутих навичок, а також їх розвитку.

У стратегічних документах, особливо в Інтегрованій стратегії розвитку навичок до 2030 року наголошено, що розвиток навичок (базових, наскрізних, професійних) тісно пов'язаний з навчанням упродовж життя та його контекстами (особистий, сімейний, соціальний, професійний) (Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część ogólna), 2020).

У 2020/2021 навчальному році і в першій половині 2020 року важливим чинником, що вплинув як на навчання дорослих, так і на роботу над документами у сфері освіти дорослих (особливо тими, що вимагають широкого співробітництва та численних консультацій), стали постанови, запроваджені на період тимчасового обмеження функціонування підрозділів системи освіти, зокрема закладів вищої освіти та інших, а також роботодавців, у зв'язку із запобіганням, протидією та боротьбою з COVID-19. Залежно від епідемічної ситуації онлайн-заняття, гібридні чи стаціонарні заняття обмежувалися або відмінялися. Це вплинуло як на організацію освітнього процесу навчання дорослих, так і на його учасників. Пріоритетними стали заняття з використанням методів і прийомів дистанційного навчання. Такі рішення були особливо важливі для професійно-технічних закладів освіти, які проводили заняття лише в частині теоретичних професійно-технічних предметів, а практичні заняття – лише в обсязі, в якому дозволяли методи і прийоми дистанційного навчання. Неперервна освіта у позааудиторних формах, яку неможливо було реалізувати з використанням дистанційних методів і прийомів навчання чи будь-якого іншого методу навчання, як вважалося, мала бути доповнена після закінчення тимчасового обмеження функціонування підрозділів системи освіти. Заняття, за методами та формами дистанційного навчання проводились за допомогою Інтегрованої освітньої платформи

(ZPE – Zintegrowana Platforma Edukacyjna), створеної Міністерством освіти. Матеріали були розміщені на веб-сайтах, подавалися в програмах суспільного телебачення і радіо, а отже, використовувалися вчителями онлайн. Варто зазначити, що в освіті дорослих методи та техніки дистанційного навчання й до пандемії COVID-19 були одними із провідних методів навчання (Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r.).

За даними Головного статистичного управління Польщі, потенційно зацікавленим у професійній освіті та навчанні є доросле населення Польщі (старше 18 років), яке в 2019 р. налічувало 38,41 млн. осіб, з яких 60% становили люди працездатного віку, тобто 18–59/64 (GUS. Kształcenie dorosłych, 2018). Європейською точкою відліку віку освіти дорослих є люди віком 25–64 років, які брали участь в освіті або навчанні протягом чотирьох тижнів, що передували опитуванню.

Згідно з даними EUROST, участь дорослих поляків в освіті та навчанні дорослих роками була нижчою, ніж середній показник для країн Європейського Союзу (див. Табл. 1) (Eurostat, 2016; Eurostat. Adult Education Survey).

Таблиця 1

**Показники участі дорослих поляків в освіті та навчанні
у порівнянні з дорослими Європейського Союзу**

рік	Європейський Союз (27 країн)	Республіка Польща
	Відсоток дорослих, які навчаються впродовж життя	
2012	8,2	4,5
2013	9,9	4,3
2014	10,1	4,0
2015	10,1	3,5
2016	10,3	3,7
2017	10,4	4,0
2018	10,6	5,7
2019	10,8	4,8
2020	9,1	3,7
2021	10,8	5,4

Джерело: Євростат (SDG_04_60), ЄС–28 у 2013–2019 рр.; ЄС–27 з 2020 року (SDG_04_60).

За даними європейського агентства Cedefop у 2020 р. відсоток дорослих поляків віком 25–64 років, які беруть участь в освіті дорослих, становив 3,7%, що фіксує незначне зниження цього показника порівняно з 2019 р. У контексті цих даних заслуговують на увагу дослідження з проблеми навчання дорослих, які опубліковані в 2019 р. (Bilans Kapitału Ludzkiego), де представлено новий підхід до вивчення освітньої діяльності дорослих у Польщі. Такий підхід передбачає використання більш точної ідентифікації різних проявів освіти дорослих у неформальній освіті.

Освіта та навчання дорослих є найрізноманітнішою сферою освіти в Польщі як з точки зору здобувачів, їх віку, соціально-професійного статусу, форм навчання, методів перевірки результатів навчання, особливо неформального та інформального, так і установ, які здійснюють діяльність у цій сфері. При організації освіти дорослих необхідно звернути увагу на всі сфери соціально-економічної діяльності (адміністративні установи, суб'єкти підприємницької діяльності та неурядові організації тощо). За метою та організаційною формою освіти та навчання дорослих у Польщі поділяють на формальну та неформальну освіту.

Європейське агентство Cedefop (Bilans Kapitału Ludzkiego) – один із найбільших європейських дослідницьких проєктів у сфері компетентностей, зайнятості та ринку праці, який періодично виконується з 2010 р. у співпраці з Польським агентством з розвитку підприємництва та Ягеллонським університетом у Кракові. Результати досліджень свідчать про важливість зайнятості людини для участі в освітній практиці. Дослідження показує, що 68% працівників розвивають виключно свої професійні компетентності, а 91% працівників розвивають свої компетентності як професійні, так і не пов'язані безпосередньо з роботою.

В освіті переважає неформальне навчання (72%), а більше 2/5 респондентів (42%) використовують форми розвитку компетентностей на робочому місці. Також у Польщі проводяться дослідження галузевих балансів людського капіталу, які наразі охоплюють ІТ та фінансову індустрію.

Головним статистичним управлінням Польщі (Kształcenie dorosłych 2016) також проводилося дослідження «Освіта дорослих», яке стосується, зокрема, участі дорослих у формальному, неформальному та інформальному (неофіційному) навчанні. Це дослідження є частиною міжнародного дослідження – Опитування з освіти дорослих (SDG 04 60), яке присвячене освіті дорослих. Розглянемо ситуацію перед пандемією COVID-19.

Висновки дослідження такі (Kształcenie dorosłych 2016, 2018):

- Якщо у 2011 р. 44% поляків у віці 18–69 років брали участь у будь-якій формі навчання, то через п'ять років цей відсоток становив майже 45,9%. Зміни більш виражені, якщо розглядати населення у віці 25–64 років. Близько 43% поляків у віці старше 25 років брали участь у будь-якій із вищезгаданих форм освіти у 2016 р. (приблизно 36% у 2011 році), причому майже 50% у містах (49% у 2011 р.) і близько 39,5% у сільській місцевості (трохи менше в 2011 р. – 36%). Відсоток дорослих, які беруть участь у будь-якій формі освіти, продовжує помітно знижуватися з віком: навчаються близько половини осіб у віці 30–34 років, приблизно 41% осіб у віці 45–49 років і лише 34% осіб у віці 55–59 років. Свою кваліфікацію підвищують переважно особи, які працюють (52%). Значно рідше навчаються безробітні (30%).

- У 2016 р. серед поляків віком 18–69 років 54,1% не брали участі в жодній формі самоосвіти (серед сільських жителів цей відсоток становив 60%). Цікавим фактом є те, що професійно активні люди не брали участь у навчанні, а причиною було вказано відсутність потреби в (подальшому) навчанні/підвищенні кваліфікації.

- Відсоток дорослих поляків, які беруть участь у формальній освіті, дещо зменшився: з 13,6% у 2011 р. до 11,3% у 2016 р. Формальна освіта стосується переважно наймолодших людей: майже 68% людей у віці 18–24 років і 16,3% людей у віці 25–29 років навчалися в школах або коледжах. Формальна освіта найчастіше асоціювалася з продовженням навчання у закладах вищої освіти або вступом до аспірантури (1/4 людей з вищою освітою).

- У випадку неформальної освіти відбулося незначне зростання рівня участі осіб – з 20,9% у 2011 р. до 21,4% у 2016 р. Найбільшу активність у сфері неформальної освіти виявили люди віком 25–44 роки – понад 25% респондентів зазначили такі форми підвищення кваліфікації. Пік участі у неформальній освіті припав на осіб віком 35–39 років (майже 30%), але в наступних вікових групах цей рівень помітно знижується. Частіше неформальну освіту отримували чоловіки, жителі міст, люди з вищою освітою і насамперед люди, які працюють на посадах спеціалістів. Водночас, за даними опитування, здобуття формальної освіти найчастіше було пов'язане з роботою (77,4%) і спрямоване на підвищення якості роботи (цю мету вказали 56,6% респондентів). Головною перевагою здобуття такої освіти респонденти найчастіше вказували краще виконання службових обов'язків (51,3%). Тому особливо

високого рівня участі досягли респонденти тих професій, які через формальні вимоги чи стрімкий технологічний прогрес, особливо вимагають постійного підвищення кваліфікації, а саме: вчителі (майже 44% тих, хто навчається за такою формою, мають педагогічну освіту), представники медичних та ІТ-професій (для обох груп – близько 40%). Майже половина (49%) тих, хто бере участь у формальній освіті, отримувала фінансування від роботодавця, і лише трохи більше 1/5 повинні були фінансувати своє навчання самостійно (середня заявлена вартість навчання становила приблизно 348 злотих) (Kształcenie dorosłych 2016, 2018).

Самоосвітою, або неформальним навчанням, займаються 31,4% поляків (5 років тому цей відсоток становив 30%), тобто близько 8,5 мільйонів жителів Польщі. Самоосвітою займаються переважно молоді та більш освічені люди. Трохи частіше це стосується жінок та жителів міста. Найпопулярнішими методами самоосвіти були використання Інтернету/комп'ютерних програм (84,5% респондентів; серед осіб 18–24 років цей відсоток становив майже 95%, а також помітно вищий відсоток серед осіб з вищою освітою), використання книжкової, журнальної індустрії (80% – цей спосіб частіше використовували жінки та жителі міста; частіше до книжок тягнулися респонденти з вищою освітою – 87%, ніж ті, хто здобуває післядипломну освіту – 66%) та за допомогою членів сім'ї, друзів та асоційованих осіб (47,2%) (Kształcenie dorosłych 2016, 2018).

Однак, у Республіці Польщі участь у неформальній освіті визначена не зовсім вірогідно. Причина такої ситуації полягає в тому, що освіта дорослих часто асоціюється з формальною освітою. У цьому контексті ідея навчання впродовж життя, яка передбачає еквівалентність різних середовищ і форм навчання, пропагується впродовж багатьох років як «навчання впродовж життя» або «перманентна освіта». Як наслідок, у Польщі існує широко поширене переконання, що навчання починається в школі і закінчується в університеті (можливо, повторюється у версії, наприклад, відкритого університету, загального університету, народного університету або університету третього віку). У випадку людей похилого віку університети третього віку є фактично єдиною моделлю освіти, хоча вони збирають близько 1% людей віком 60+, зокрема відносно краще освічених, залишаючи неохопленими більш старших, які потребують освіти (Kształcenie dorosłych 2016, 2018).

В ЄС із середини 1990-х рр. двічі переглядалися основні показники освіти дорослих. Відсоток людей віком від 25 до 64 років із низьким рівнем освіти (максимум початковою або неповною середньою) знизився з 45–42% (залежно від груп країн, що входять до ЄС) до 23–21%, а з вищою освітою збільшився з 15–18% до 33–35%. У Польщі ці показники змінилися більше ніж у три рази: приблизно з 7% до 25% і з приблизно 10% до 33% відповідно (Kształcenie ustawiczne dorosłych – wymogiem współczesności).

Якщо дорослих у Польщі запитують про участь в освіті (освіті та навчанні), то через мовленнєві асоціації з освітою, подібною до формальної (освіта – освіта, навчання – школа, освіта – дошкільна освіта, шкільна освіта, в університетах тощо), переважна більшість демонструє стриманість. Згідно з дослідженням AES (SDG 04 60), більшість дорослих у Республіці Польща не бажають і не хочуть брати участь в освіті та навчанні – понад 61% (в ЄС – майже 45%). Крім того з майже 25%, які зізнаються, що брали участь у навчанні та підвищенні кваліфікації, половина має намір його припинити (цю відповідь дає загалом $\frac{3}{4}$ людей з негативним ставленням до навчання). Проте, якщо запитати дорослих у Польщі про участь в освіті, що розуміється як турбота про розвиток їхніх навичок, виявляється, що більшість бажають вчитися, а бажання брати участь в освіті є більш ніж удвічі більше (як показало опитування AES

(Adult Education Survey, SDG 04 60). На такі результати в основному впливає більш комплексний розгляд участі дорослих у неформальній освіті.

Про недооцінку реального рівня участі дорослих в освіті у Республіці Польща можуть свідчити розбіжності між рівнем освіти молодих жінок у Польщі (віком до 34 років) та опитуванням їх участі в освіті з 25 років. Вони є одними з найкраще освічених у ЄС – майже 58% жінок цього віку мають вищу освіту згідно з даними Євростату за 2020 р. (середній показник ЄС становить приблизно 46%); у тому числі 86% жінок цього віку з Варшавського статистичного регіону, що є найкращим результатом серед регіонів ЄС. Тим часом, згідно з опитуванням робочої сили (LFS), участь молодих жінок в освіті в Польщі за 4 тижні під час опитування, проведеного у 2020 р., становила лише понад 9% (а в ЄС – 22%).

Освіта (дорослих) як система має сприяти змінам, а зміни часто включають систему освіти (дорослих). Доросла людина часто очікує і потребує змін, використовуючи для їх реалізації процеси навчання, зокрема й у системі освіти дорослих. Доросла людина є промоутером змін не лише у своєму житті, а й у функціонуванні системи освіти дорослих, які можуть відбутися в результаті навчання, запропонованого цією системою.

Сьогодні науковці звертають увагу на значення самого поняття «зміна».

Зміна визначається як «щось відмінне від того, що було раніше; реорганізація чого-небудь» (Dubas, 2014, s. 460). Це визначення призводить до дуже загального, широкого і водночас універсального визначення терміна «зміна». Подальший аналіз терміна «зміна» дозволяє нам описати його в термінах прогресу, а саме: ми говоримо про зміни, коли з'являється щось інше, краще, досконаліше; а також у термінах регресу – коли з'являється щось інше, гірше. Нарешті, «інший» можна розглядати як новий і оригінальний, оскільки він досі не зустрічався в соціальному досвіді, лише в індивідуальному. «Інший» також розглядається як «квазіповторення» чогось, що вже сталося раніше. Це чудово відображено у філософській цитаті Геракліта з Ефеса «*panta rhei*» (грец. «все тече») або «ніхто не може двічі увійти в одну річку» (Dubas, 2014, s. 461).

Зміни є поняттям сучасної соціології, де вони описуються як соціальні зміни. Соціальні зміни – це зміни фундаментальних структур соціальної групи чи суспільства. Під цим ми розуміємо різницю між станом соціальної системи (групи, організації) в один момент часу і стан цієї системи в інший момент часу. Ці стани можуть відрізнитися в багатьох аспектах і можуть стосуватися змін у складі системи, наприклад через міграції, у структурі системи як модифікації зв'язків між взаємодіями, інтересами, нормами та ідеями, у функціях, які виконуються елементами суспільства (наприклад, зміни у функціях сім'ї), кордонів системи (наприклад, через злиття) та в системному середовищі (наприклад: через повінь, що руйнує мережу доріг). Соціальні зміни враховують окремий епізод, але «зміни взаємопов'язані, накладаються одна на одну, одна тягне за собою іншу». Так виникає соціальний процес, який відбиває «послідовні і причинно зумовлені зміни у системі, які ми називаємо фазами або стадіями». Контекст соціальних змін також пов'язаний з питанням соціального розвитку та прогресу (Dubas, 2014, s. 461).

У контексті викладеного вище, зокрема щодо індивідуальних змін, можна виділити особистісні зміни, які впливають на розвиток людини як унікальної особистості, що є наслідком її індивідуального сприйняття зовнішніх впливів, що походять від соціокультурних і цивілізаційних змін, та їх позначенням на внутрішні впливи, визначені, наприклад, як «внутрішній контекст, розвиток». Особистісні зміни є відображенням індивідуального включення людини у власне життя, у власний

розвиток, у процес реалізації інтеріоризованого особистісного ідеалу (Dubas, 2014, s. 461).

Це є індивідуальний вибір людини у повсякденному житті, у святкових ситуаціях, а також у непередбачуваних випадкових ситуаціях. Це особистий спосіб життя, шлях розвитку в дорослому віці. Це унікальні риси людини, закладені також в її унікальній біографії. З точки зору андрагогіки особистісні зміни – це особливий тип змін, що полегшує розуміння процесу розвитку окремої (дорослої) людини і підтримує її розвиток і саморозвиток (Andragogika, czyli o uczeniu dorosłych).

Очевидно, що дорослість значною мірою є «ефектом» впливу зовнішніх змін (соціальних, глобальних, мікро- та макросоціальних, зокрема політичних, як у випадку політичної трансформації Польщі після 1989 р. Разом з процесом особистісного дозрівання людина стає все більш самовизначеним суб'єктом, все менш залежним від зовнішніх впливів і все більш самостійно визначає напрям і інтенсивність власних змін.

Крім того, людина може більш свідомо і активно брати участь у зміні світу навколо себе. Андрагогічна рефлексія чітко показує, що дорослість сильно змінюється під впливом соціокультурних та цивілізаційних змін (Dubas, 2014, s. 461), а зовнішні зміни змушують дорослих до здійснення специфічних адаптаційних і регресивних дій. К. Przyszczykowski підкреслює, що «зміна соціального середовища вимагає від дорослої людини нових компетентностей» (Dubas, 2014, s. 462). Дорослість також модифікується змінами в розвитку (у розумінні психології розвитку людини) та особистісними змінами в педагогічному сенсі, що відображає особисту участь індивіда у своєму розвитку, а також участь інших у процесі підтримки його розвитку.

ВИСНОВКИ

Трансформаційні процеси в освіті дорослих Республіки Польща під час пандемії Covid – 19 дозволяють зробити висновок, що існує чіткий взаємозв'язок між освітою дорослих і змінами. Польські андрагоги у своїх роздумах і дослідженнях звертають увагу на цей взаємозв'язок.

Ева Соларчик-Амброзік, аналізуючи еволюцію цілей і завдань освіти дорослих, вказує на їхню відмінність у сучасних суспільствах. Вона пише, що «основною зміною у формулюванні цілей і завдань є екзистенціально-соціальне розуміння освіти як наслідку розширення прав і можливостей життя окремих людей. Це розширення повноважень є наслідком освітніх компетентностей, набутих вже дорослою особою, її прагнення до самовдосконалення та самореалізації, задоволення власних потреб і прагнень, життя, орієнтоване на роботу, участь у житті суспільства, а також дозвілля». Таким чином, у сучасній освіті дорослих також є «завдання індивідуального розвитку особистості» (Dubas E., 2021, s. 463). Дослідники також підкреслюють важливість «належних освітніх стратегій» у ситуації політичної трансформації, яку варто визнати у «всій її складності, оскільки жодна освітня діяльність, вирвана з ширшого контексту, не вирішить проблеми формування ідентичності» (Dubas E., 2021, s. 463). Необхідно також звернути увагу на подвійний вплив трансформації системи на освіту дорослих: «завжди зазначається, що її мета полягає не лише в зменшенні напруги, яка призвела до трансформації, а й у створенні нових конфліктів, які мають стимулювати особистість до творчої діяльності в цій новій політичній формації. Тут постає проблема соціальних змін, проблема політичної трансформації в освітній перспективі» (Dubas E., 2021, s. 464).

Форми та зміст освіти дорослих сьогодні визначаються трьома векторами: способом функціонування та потребами ринку праці конкретної країни, ресурсами та можливостями сучасного інформаційного суспільства, індивідуальними прагненнями

дорослих до здобуття освіти. Синергетичним ефектом взаємодії цих векторів може бути зміна способу сприйняття та організації освітніх процесів для дорослих, що призведе до зменшення їх інституціоналізації.

Важливими питаннями для подальших андрагогічних досліджень, які варто взяти до уваги, є такі (Dubas E., 2021): якою мірою доросла людина може залишатися суб'єктом при змінах або бути об'єктом змін? Якою мірою «зміна» обмежує та/або створює свою суб'єктивність, самоспрямування? Наскільки освіта дорослих як система інституційних більш-менш формалізованих впливів, оперуючи поняттям «навчання» як інструментом особистісного та соціального становлення, сприяє змінам і яким?

References

- Andragogika, czyli o uczeniu dorosłych. *PE – Portal edukacyjny, platforma edukacyjna*. <https://edukuj.pl/andragogika-czyli-o-uczeniu-doroslych.html>
- Bilans Kapitału Ludzkiego*. <https://www.parp.gov.pl/component/site/site/bilans-kapitalu-ludzkiego>
- Classification of learning activities (CLA). Manual: 2016 edition* (2016). Publications Office of the European Union. <https://doi.org/10.2785/874604>
- Dubas, E. (2014). Zmiana i uczenie się w perspektywie edukacji dorosłych. Przykład projektu Lives in changing „Butterfly”. *Rocznik Andragogiczny*, 21, 459–480. <https://doi.org/10.12775/RA.2014.033>
- Eurostat. *Adult Education Survey*. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/microdata/adult-education-survey>
- Eurostat. Adult participation in learning in the past four weeks by sex (sdg_04_60). https://ec.europa.eu/eurostat/cache/metadata/en/sdg_04_60_esmsip2.htm
- Jaworski, P., Miszke, T., Wieczorkowski, R., Wiktor, M., Żochowska, A. (Red.) (2018). *Kształcenie dorosłych 2016*. Główny Urząd Statystyczny. https://stat.gov.pl/files/gfx/portalinformacyjny/pl/defaultaktualnosci/5488/3/3/1/ksztalcenie_doroslych_2016.pdf
- Kotowska, I. E. (Red.) (2014). Rynek pracy i wykluczenie społeczne w kontekście percepcji Polaków. *Diagnoza Społeczna 2013. Raport tematyczny*. Centrum Rozwoju Zasobów Ludzkich. http://www.diagnoza.com/pliki/raporty_tematyczne/Rynek_pracy_i_wykluczenie_spoeczne.pdf
- Kształcenie dorosłych 2016. Analizy statystyczne* (2018). Urząd Statystyczny w Gdańsku. <https://stat.gov.pl/obszary-tematyczne/edukacja/edukacja/ksztalcenie-doroslych-2016,3,3.html>
- Kształcenie dorosłych i szkolenia. *Zintegrowany System Kwalifikacji*. <https://kwalifikacje.edu.pl/edukacja-doroslych-nie-konczy-sie-na-uczelnii/>
- Kształcenie ustawiczne dorosłych – wymogiem współczesności. *Wykłady.org*. https://andragogika.wyklady.org/wyklad/676_ksztalcenie-ustawiczne-doroslych-wymogiem-wspolczesnosci.html
- Perspektywa Uczenia się przez całe życie (2014). *Ministerstwo Edukacji Narodowej*. <https://www.gov.pl/web/edukacja-i-nauka/perspektywa-uczenia-sie-przez-cale-zycie>
- Publikacja raportu „Strategia umiejętności OECD: Polska” (2019). <https://www.gov.pl/web/edukacja/publikacja-raportu-strategia-umiejetnosci-oecd-polska>
- Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 20 marca 2020 r. w sprawie szczególnych rozwiązań w okresie czasowego ograniczenia funkcjonowania jednostek systemu oświaty w związku z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19 (2020). *ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych*. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU20200000493>
- Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty. *ISAP – Internetowy System Aktów Prawnych*. <https://isap.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=wdu19910950425>
- Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część ogólna)* (2019). <https://efs.men.gov.pl/zintegrowana-strategia-umiejetnosci-2030-czesc-ogolna/>
- Zintegrowana Strategia Umiejętności 2030 (część szczegółowa) – dokument przyjęty przez Radę Ministrów* (2020). *Serwis Rzeczypospolitej Polskiej*. <https://www.gov.pl/web/edukacja/zintegrowana-strategia-umiejetnosci-2030-czesc-szczegolowa--dokument-przyjety-przez-rade-ministrow>
- ZPE – Zintegrowana Platforma Edukacyjna Ministerstwa Edukacji i Nauki*. <https://zpe.gov.pl/>

Стаття надійшла до редакції 30.01.2024

Прийнято до друку 21.03.2024

TRANSFORMATIONAL PROCESSES IN ADULT EDUCATION IN THE REPUBLIC OF POLAND

Maria Yaremchuk

<https://orcid.org/0009-0006-1224-5226>

Master's student of Faculty of Pedagogical Education,

Borys Grinchenko Kyiv Metropolitan University,

18/2 I. Shamo Blvd, 02154 Kyiv, Ukraine,

mashayaremchuk2000@ukr.net

The article discusses the transformational processes in adult education in the Republic of Poland. The normative legal documents that influenced the education of adults are analyzed; documents in the field of adult education, resolutions introduced for the period of temporary restriction of the functioning of units of the education system, in particular higher education institutions and other educational institutions, as well as employers, in connection with the prevention, counteraction and fight against COVID-19. It is concluded that, depending on the epidemic situation, online classes, hybrid or stationary classes were limited or cancelled, which affected both the organization of the educational process of adult learning, and its participants. Classes using distance learning methods and techniques have become a priority. The transformational processes in adult education in the Republic of Poland allow us to conclude that there is a clear relationship between adult education and change. Polish andragogues in their reflections and studies draw attention to this relationship. Attention is drawn to the fact that there is a double impact of transformations on adult education: the goal of transformation is not only to reduce the tension that led to the transformation, but also to create new conflicts that should stimulate the individual to creative activity in this new situation. It is also necessary to pay attention to the dual impact of the transformation of the system on adult education: it is always stated that its purpose is not only to reduce tension, which led to transformation, but also to the creation of new conflicts that should stimulate the individual to creative activity in this new political formation. The forms and content of adult education today are determined by three vectors: the needs of the labor market, the resources and capabilities of the modern information society, and the individual aspirations of adults for education. The synergistic effect of the interaction of these vectors may be a change in the way of perception and organization of educational processes for adults, which will lead to a decrease in their institutionalization.

Keywords: adult education, adult learner, changes, Republic of Poland, transformations.